

tában is annyit azért megjegyeznek, hogy érdekes megfigyelni, mennyire elszigetelt a lengyel gazdaságtörténet a szociológiától, és azt is, mennyire termékenyek lehetnének a kidolgozott modellek regionális perspektívában (Lengyelország mint hibrid, mint koloniális vagy elkésett gazdaság). Sosnowska a „jobbágysági” Európa új fogalmát javasolja a Kelet-Európa mellé, mellyel új szimbolikus térkép rajzolható.

Összességében tehát az *ECE* 32. száma programszerű és meghatározó jellegű cikket közöl, ám nem kellőképpen fókuszált: nekem mindenképpen hiányzik egy elméleti írás a szimbolikus geográfia fogalmáról s annak (feltáratlan) tudománytörténetéről. A regionális konstrukció problematizált, a morális és politikai szándékok nemesek, az új irányvonalak egyértelműek. Az egyetlen nyugtalanító tényező, hogy az *ECE*, mely nevében is egy szimbolikus geográfiai fogalmat hordoz, önmagában a hidegháborús szemlélet szülötte, mely akkor is implicite politizáló történelemtudományt képviselt. Kérdés, hogy az *ECE* új regionalitása képes-e arra, hogy ne csak a tudományos beszédet instrualja, de az aktuálpolitika által kínált könnyű választásoknak is ellenálljon. Épp ez az, amivel minden új, reflektált szimbolikus geográfiának meg kell birkóznia.

Erős Ferenc – Lénárd Kata – Bókay Antal (szerk.): Typus Budapestiensis

TANULMÁNYOK A PSZICHOANALÍZIS
BUDAPESTI ISKOLÁJÁNAK
TÖRTÉNETÉRŐL ÉS HATÁSÁRÓL

*Thalassa, Budapest, 2008. 447 old.,
3900 Ft*

„Annyiszor csókolhatom meg Ferenczi papát, ahányszor csak akarom.” Akik tudják, honnan származik az idézet, feltehetően „tudják” az úgynevezett „Ferenczi-diskurzust” is, (be)járatosak szövegekbe, helyekre, ahol Ferenczi Sándor magyarországi (magyar?, osztrák–magyar?, zsidó?) pszichoanalitikus személye és munkássága az utóbbi két évtizedben „budapesti iskolaként” működik. A tanulmánykötet szerzői a Pécsi Tudományegyetem Pszichológia Doktori Iskolája elméleti pszichoanalízis programjának oktatói és hallgatói, e minőségükben is pszichoanalízissel kapcsolatos rendezvények, konferenciák látogatói, pszichoanalitikus szövegek alkalmi vagy rendszeres szerzői és fogyasztói. Akik tudják, honnan származik a fenti idézet, azok ismerik azt a szöveghagyományt is, ahová, ahonnan a tanulmányok íródnak. Akik nem, azoknak elárulom: Ferenczi Sándor 1932-es *Klinikai naplójából* (sajtó alá rendezte Judith Dupont, Akadémiai, Bp., 1996.). A szerző „Dm” nevű páciensét, a *Napló* egyik főszereplőjét idézi, akit a Ferenczi-filológia később Clara M. Thompsonként azonosított. „Dm”-ből a „budapesti iskola” egyik amerikai képviselőjeként számon tartott pszichoanalitikus lett, jeles intézmények alapítója, ismert teoretikus és terapeuta. Nevéhez fűződik továbbá a fenti „csókos” idézet, amely, éppen általa, Freudhoz is eljutott. Freud ironikus-dörgedelmes levélben korholja egy-

kori legkedvesebb barátját és munkatársát az analitikus szerep „absztinenciáját” és semlegességét felrúgó „csóktechnika” miatt. Ezt viszont Ernest Jones angol pszichoanalitikus híres-hírhedt Freud-életrajzából tudhatjuk, de „tisztá forrásból” is ismeretes lehet, tekintve, hogy Freud és Ferenczi terjedelmes levelezése olvasható magyar fordításban is (szerk. és s. a. r.: Erős Ferenc, Kovács Anna, Thalassa Alapítvány–Pólya Kiadó, 2000–2005.). A válaszlévlél és egyáltalán a levélváltás a munkatársi-baráti mester–tanítvány kapcsolat válságának dokumentuma – vagy valami másé, attól függ, ki, hogyan és miért értelmezi. A szekunder irodalom az esetre „csókterápiaként”, „csóktechnikaként” utal, általában a következő témák kapcsán: Ferenczi terápia-technikai újításai (a relaxáció elve, a viszontáttétel szerepének, a terapeuta attitűdjének, a trauma, a regresszió, az ismétlés stb. fogalmának, terápiás vonatkozásainak át- vagy újraértelmezése), Freud és Ferenczi kapcsolata, Ferenczi és Jones kapcsolata; Freud, Ferenczi és Jones kapcsolata; Ferenczi mint „enfant terrible” és/vagy „bölcscsecsemő”; fantázia és valóság viszonya a pszichoterápiában; fantázia és valóság viszonya általában; gyermekkori szexuális abúzus, a pszichoanalitikus mozgalom kirekesztő eljárásai, Osztrák–Magyar Monarchia, budapesti iskola, és nem sorolom tovább. A fenti „csókosztori” csupán illusztratív darabja a Ferenczi kapcsán számtalanszor leírt, elhangzott egyéb, hasonlóan megvilágító erejű kisebb-nagyobb történeteknek (mint például „Elma-Gizella”, „lovasanalízis”, „Rank-ügy”, „Jones-ügy”, „Nyelvzavar-ügy” stb.).

A pszichoanalízis alapító atyjához, Sigmund Freudhoz kötődően részben már ismerős lehet ez a jelenség. Mindenki ismeri a Freud-ikont (szakállas úr nagy szivarral), ki-ki pedig érdeklődésének, műveltségének megfelelően mozog az életmű különféle dimenzióiban. Freud lehet a posztmodernitás, a hermeneutika, a humanista pszichoterápia, a tudományos igényű pszichoterápia, a szubjektum, az önmegértés, az önmegnémtetés és sok minden más nagy fel-fedezője. Könyvtárnyi irodalma van

a Freud-jelenségnek: örök kérdéssé vált, hogy a századfordulós Bécs szellemi klímája, a korabeli társadalom, az orvosi, tudományos és művészvilág miképpen hozta létre a Freud típusú tudós alakját és egy olyan sajátos produktumot, amilyen a pszichoanalízis. Szintén örökzöld téma Freud személyiségének, magánéletének, különféle kapcsolatainak feltárása, újraértelmezése, új kontextusba helyezése vagy éppen leleplezése. A jelenség önmagában is érdekes: miért éppen Freud és a pszichoanalízis „termel” ekkora mennyiségű tudást, szöveget? Mi jön létre a freudi életmű kommentárjai során, hogyan írható le, leírható-e egyáltalán a Freud névvel jelzett univerzum, vagy szakszerűen fogalmazva: diskurzus?

A „Ferenczi-univerzum”, avagy „budapesti iskola” az utóbbi 10-15 évben vált Magyarországon is lakottá, lakhatóvá: felfedezték, életre keltették, tudatosították, felszabadították az elfojtás alól – ki hogyan fogalmaz. Ferenczi Sándor munkássága fokozatosan visszakerül a köztudatba, szövegei magyarul is olvashatók, készülnek a méltató, feldolgozó, áttekintő, magyarázó kommentárok, ebbe a sorba illeszkedik e tanulmánykötet is. Ferenczi kapcsán részben a Freud-jelenséghez hasonló folyamat játszódik le, készül a Ferenczi-ikon (cvikkeres úr kis mosollyal), és készül a Ferenczi-jelenség, amely önmagában is érdekes: miért éppen Ferenczi? Mi jön létre a Ferenczi-életmű kommentárjaiban? A kötet egyik szerkesztője, Erős Ferenc egy korábbi munkájában (*Kultuszok a pszichoanalízis történetében. Egy Ferenczi-monográfia vázlatja*. Jászöveg, Bp., 2004.) Ferenczivel kapcsolatban a kultuszképződés jelenségkörét vizsgálja. A hössz dermesztett Ferenczi alakja szerint több okból is alkalmas arra, hogy kiszolgálja az utókor igényeit. A kultuszok kedvelői Ferenczit szembeállítják Freuddal, leleplezve az alapító atya hiúságát, féltékenységét, autoriter miyoltát, szűklátókörűségét, vakfoltjait. Így válhat Ferenczi „nagy áldozattá”, az ilyen történetek, mint tudjuk, legalább annyira népszerűek, mint a „nagy ember” sztorik. Ferenczi figurája kiválóan alkalmas arra is, hogy háttérben megelevenedjen a

háború előtti Budapest, kávéházaival, mulatóival, progresszív művészeti és intellektuális légkörével. A pszichoterápiás szakma és szűkebb-tágabb közönsége pedig az 1970–80-as években „felfedezett” pszichés trauma (kollektív, történelmi traumák feldolgozhatósága, családon belüli erőszak) jelentőségével foglalkozva találta meg Ferencziben a nagy elődöt.

Jelen tanulmánykötet az *Előszó*-ban megfogalmazott szándék szerint éppen a kultuszképződési tendenciák ellenében kívánja folytatni és alakítani a „Ferenczi-diskurzust”. „[Ferenczi] személye és a »budapesti iskola« zárványként, történelmi kuriózumként vonul be a pszichoanalízis panteonjába, szakrális »múzeumi tárgygyá« merevedik, amelyet kultikus tisztelet övez, és amelynek dicsfénye kisugárzik azokra a mai törekvésekre is, amelyek valamilyen módon ehhez az utókor által megkonstruált hagyományhoz kapcsolódnak, és egyben identitást nyújtanak a hagyományban részesülőeknek. A másik viszonyulási mód szerint a hagyomány nyílt, befejezetlen, folytonos újraolvasásra és kritikai felülvizsgálatra készlet.” (8. old.) A tanulmányok elvileg e lezáratlan hagyomány és a reflexió jegyében vizsgálják Ferenczi munkásságát és az életmű különféle kontextusait. A „pszichoanalízis budapesti iskolája” kifejezés a kötet előszavában is idézőjelek között szerepel, ugyanis Ferenczi kapcsán a budapesti iskola említése minden egyéb kommentár nélkül, önmagában is kultikus. Ahogy a szerkesztők fogalmazzak: „már önmagában problémákat jelent az a kérdés, hogy mit jelent és meddig terjed a »budapesti iskola«.” (Uo.) Ferenczi Sándor és tanítványai (analizáltjai) nem használták ezt a kifejezést, sőt az 1980-as évek elején az első magyar nyelvű Ferenczi-antológia (dr. Linczényi Adorján [szerk.]: *Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében*. Magvető, Bp., 1982) bevezető tanulmányában sem említ „budapesti iskolát” az amúgy szakmabeli (pszichoanalitikus) szerkesztő. Ennek ellenére ma már az egyetemi pszichológusképzések tételsoraiban is „budapesti iskolaként” kéri számon a hallgatóktól Ferenczi, Bálint Mihály, Bálint Alice, Hermann Imre, Mar-

garet Mahler és mások munkásságát. A „budapesti iskola” nehezen értelmezhető a szó hagyományos értelmében iskolaként. Jeles képviselői sok esetben nem is ismerték egymást személyesen, a világ legkülönbözőbb pontjain éltek és dolgoztak, soha nem létezett olyan intézmény (egyesület, intézet, informális kör vagy esetleg egyetemi tanszék), amely Ferenczi és tanítványai munkásságát hagyományos értelemben iskolává keretezte volna. Az utókor mégis iskolaként és budapestiként nevezi meg Ferenczi Sándor életművét és hatását, utalva arra, hogy Ferenczi munkássága idején Budapest a pszichoanalízis önálló, lehatárolt, valamitől elkülöníthető területe/otthona. A „budapesti iskola” tehát az utókor konstrukciója, amely önmagában hordozza a kultusz- és a „diskurzusképződés” lehetőségét egyaránt. Az utóbbi húsz évben, úgy tűnik, pszichoanalitikus nagyhatalommá váltunk. E tény elsősorban nem a mai magyarországi pszichoanalitikusok munkásságához köthető, sokkal inkább ahhoz a jelenséghez, ahogy a Ferenczi-reneszánsz jegyében az egykori Budapest „romjainak” sajátos, pszichoanalitikus rekonstrukciója végbemegy. E tanulmánykötetet lapozgatva az olvasó különös világba kerül. Freud jól ismert Bécse mellett kirajzolódik Ferenczi eddig ismeretlen Budapestje. Ez a régi-új Budapest pedig óhatatlanul a régi-új Magyarország fővárosa, a „budapesti iskola” a „budapestiség” és ezen keresztül a „magyar-ság” szellemi terméke, Ferenczi Sándor munkássága pedig ekképpen elemmezhető „jelenség”. Ferenczi Sándor személyének és pszichoanalízisének „budapestisége” specifikummá, esztörténeti, tudás- és tudomány-szociológiai, pszichoterápiás elemzések tárgyává válik.

Ha valaki alaposan végigolvasa vagy akár csak felületesen végiglapozgatja a kötetet, ambivalens élményben részesül. A tanulmányok szerzői egy iskolához tartoznak, s ez jelen esetben konkrét intézményt jelöl: a Pécsi Tudományegyetem Elméleti Pszichoanalízis doktori iskoláját. Ebben az iskolában Ferenczi személye és munkássága kitüntetett jelentőségű, a szerzők jól ismer-

rik a Ferenczi-diskurzust: a Ferenczi-írásokat, a Ferenczivel kapcsolatos sztorikat, a korabeli pszichoanalízis személyes viszonyrendszerét, vitáit és a viták tétjét. A szerkesztők az előszóban hangsúlyozzák: „Nem a pszichoanalízis budapesti iskolájának valamiféle kézikönyvét kívántuk létrehozni, hanem elemző, rekonstruáló elméleti és történeti tanulmányok olyan sorozatát, amelyek mindegyike a szerző saját, elmélyült kutatómunkáján alapul.” (10. old.)

Mégis, a számos tanulmány bizonyos szempontból akár egyetlenegyként is értelmezhető: elemzések és „epizódok” Ferenczi és a hozzá kapcsolódó személyek életéről és munkásságáról. Egy „nagy család” szerteágazó történetei, genealógiája, öröksége, leszármazottai. Nehéz helyzetben lesz az olvasó, ha nem ismeri e családregeynek legalább a vázlatát, például ebből a kötetből értesül Freud és Ferenczi ellentmondásos viszonyáról, Ernest Jones létezéséről, a Rank-vitáról, Sándor, Elma és Gizella szerelmi háromszögéről, vagy számos más lényeges, az értelmezéshez elengedhetetlen múltbeli eseményről. A tanulmányok szerzői és a kötet szerkesztői e történeteket kimondatlanul is ismertnek tekinthetnek, ebben az értelemben ők maguk is a „budapesti iskola” családtörténetének leszármazott-szereplői és írói; másfelől azonban ők maguk különféle tudományterületeket művelnek, így Ferenczi és mindaz, amit hozzá kötnek, egymástól részben független diskurzusokban kap értelmet.

De miért éppen Ferenczi? Vagy inkább: mire jó Ferenczi és a „budapesti iskola”? Noha nem a szerkesztők hibája, mégis sajnálatos, hogy éppen a „budapesti iskola” létrejöttéről nem szól egyetlen tanulmány sem. Tudható, vagy inkább valószínűsíthető, hogy a „pszichoanalízis budapesti iskoláját” olyan Budapestről elszármazott, Nyugat-Európában vagy az Egyesült Államokban dolgozó pszichoanalitikusok és tanítványaik „csinálták”, akik terápiás szemléletüket személyesen vagy közvetítők révén Ferenczi Sándor munkásságához kötik. Olyan szakemberek, akik e szemléletet örökségként kezelik, és különféle okokból Budapest, Feren-

cz-i személye vagy mindkettő személyes és szakmai identitásuk megalkotója, vagy pedig annak létrehozásában hiányzó alapként funkcionál. Az egyik ok a kényszerű emigráció lehet. A Tanácsköztársaságot, majd a zsidótörvényeket követően a budapesti pszichoanalitikusok nagyobb része politikai nézetei és/vagy származása miatt menekülni kényszerült (erről lásd a kötetben Mészáros Judit tanulmányát). Új hazájukban „idegen” nyelven folytattak pszichoanalitikus praxist, miközben kiüzetésük folytán maguk is traumatikus élmények feldolgozásával birkóztak. Budapest az emlékek és a nosztalgia során megszépült otthonná vált, s ehhez kapcsolódva olyan „alma materré”, ahonnan az elszármazottak a maguk sajátos, a befogadó ország terápiás kultúrájától eltérő analitikus technikáját, szemléletüket és identitásukat merítették.

Egy másik ok lehet Ferenczi munkásságának balszerencsés utóélete. A kötet több tanulmányában is elemzett történet szerint Ernest Jones angol pszichoanalitikus, az első és sokáig egyetlen „kanonikus” Freud-életrajz szerzője éppen e munkájában saját és más „tanúk” emlékeire hagyatkozva azt állította, hogy Ferenczi utolsó éveiben elmebetegségben szenvedett, s ezzel magyarázhatók elméleti tévedései, botrányos terápiás kísérletei és nem utolsósorban atyai jó barátjával, Freuddal való viszonyának megromlása. Jones fontos intézményi pozíciókat töltött be a brit és a nemzetközi egyesületekben, Ferencziről mondott ítélete sokáig megingathatatlan volt. Jones halála után a Ferenczi-tabu inogni kezdett, a felszabadított beszéd és az eltitkolt tények napvilágra kerülése önmagában is „forradalmasíthatta” Ferenczi egykori munkásságát.

Természetesen lehet sok egyéb oka is annak, hogyan jöhet létre „iskola” több évtizeddel a mester és közvetlen tanítványai halála után. Az okkeresés aktusa azonban korántsem vitatja azt a tényét, hogy Ferenczi munkássága a freudi pszichoanalízis megújítását tette lehetővé, hogy analizált tanítványai Ferenczinél szerzett mélységesen személyes tapasztalataikat később analitikusként használták és adták

tovább. Kérdés, hogy az utókor által „budapesti iskolának” keresztelt személyes, rendelőlől rendelőbe sokszor államhatárokon át terjedő tudás jellegét miképpen lehetne elemző módon megragadni.

Egy bizonyos, a jelen kötetben és a Ferenczi jelentőségét különféle szempontból elemző vagy méltató egyéb szövegekben a „budapesti iskola” sajátossága a felejtés (olykor az elutasítás, tagadás) és az újrafelfedezés. Az „áruló” rivális/tanítvány Jones szerepének értelmezése vagy az elutasító Freudé éppen úgy a „budapesti iskola” szöveg hagyományának a része, ahogyan Ferenczi és tanítványainak munkái. Úgy tűnik tehát, hogy az iskola „budapestisége” tartalmazza a mellőzést és a kései feltámadást. Egy ilyen idézőjeles formáció esetében valóban nehéz elválasztani a dogmatikus kultuszt és a „felfedezett” hagyomány kreatív továbbélését. A „budapesti iskolaként” elbűszült Ferenczi-életmű alapján véve tiltás alól feloldott beszéd, a Ferenczi-kommentárok igen nagy része afféle rehabilitáló diskurzus. Újrafelfedezni, rehabilitálni pedig mindig jó üzlet: az újrafelfedező felfedező lehet, a rehabilitáló részről a mártíromság dicsfényéből. Másfelől azonban az újrafelfedezés retorikája lehetővé tesz valódi, kreatív felfedezéseket: a Ferenczi-szövegek alkalmasak arra, hogy megnyissanak más szövegeket és viszont; a Ferenczi-filológia vagy a „genealógia” vizsgálta valóban feltárhathatja rejtett szellemi és személyes kapcsolatrendszerek létezését és működés módját. Ferenczi papát valóban bárki annyiszor csókolhatja meg, ahányszor csak akarja, hiszen ezt ő maga teszi lehetővé.

A tanulmánykötet szerzői közt van irodalmár, tudományfilozófus, esztéta, pszichológus, nyelvész – sőt pszichoanalitikus is. Ki-ki a maga kutatási területén „fedezi fel” a „budapesti iskola” jelentőségét, újszerűségét, forrásjellegét, hálózatait, hatástörténetét stb. A tanulmányok Ferenczi munkásságának személyes és intellektuális kontextusát mutatják be. Freud, Ferenczi és Jones kapcsolatát tárgyalja Erős Ferenc és Székács Judit az eddig kiadatlan Ferenczi–Jones levelezés bemutatásával; több tanulmány

vizsgálja Ferenczi elméleti és terápiás újításainak eredetét és utóéletét (Bókay Antal, Csabai Márta, Szummer Csaba, Lénárd Kata, Gyimesi Júlia írásai). Ferenczi kortársaira gyakorolt személyes és szellemi hatását vizsgálja Békés Vera a Polányi család és a pszichoanalízis viszonyát elemezve, Valachi Anna írása pedig Ferenczi és a *Nyugat* művészei közti kapcsolatokat mutatja be. A „budapesti iskola” (pontosabban a Budapesten élő pszichoanalitikusok) emigrációjának okaival, körülményeivel és következményeivel Mészáros Judit tanulmánya foglalkozik. A korszak és a pszichoanalízis által lehetővé tett sajátos életű mintázatokat és szereplehetőségeket elemez Borgos Anna Gyömrői Edit pályaképében, Friedrich Melinda pedig Otto Gross, Csáth Géza, és Ferenczi „kirekesztettsége” kapcsán. Hárs György Péter tanulmányai szellemi háromszögeket (Groddeck, Füst Milán, Ferenczi), és különös gondolati párhuzamokat (Walter Benjamin és Ferenczi) tárnak fel, Takács Mónika Ferenczinek a nyelvtudományra gyakorolt hatását vizsgálja Hermann Imre, Hollós István és Fónagy Iván munkásságában.

A tanulmányok színvonalukban és szándékaikat tekintve is különbözők. A „budapesti iskola” alkalmat szolgáltathat arra, hogy a kutató – Bókay Antal – „felfedezze”, hogy a „posztmodern” mint olyan valójában Ferenczi Sándortól származik, s hogy a napjainkban oly divatos és népszerű („hermeneutikai, genealogikus”) „igazságok” és „életgyakorlatok” valódi hazája tulajdonképpen Budapest. Mindezt nem szükséges hosszasan bizonyítani, elegendő, ha a szerző utal Ernest Jones ármánykodására, ami szerinte azt eredményezte, hogy az angolszász pragmatikus (orvosi-technikai érdekeket előtérbe toló) szakmai lobbija kiszorította a „budapesti iskolát”, valamint kimutatni Ferenczi és Rank méltatlanul elfeledett (informálisan betiltott?) munkásságában a „hermeneutika” és egy „radikálisan új szelf-konstrukció” nyomait. E „budapesti iskola” Bókay szerint „nem elsősorban teoretikus kiindulású, nem is orvosi-gyógyászati jellegű, hanem sokkal inkább egy átfogó, karakteres élet-

tevékenység, életgyakorlat, amelyben szabad és kölcsönös önteremtés történik, amelynek résztvevői a varázslók, a szeretők, a feltétlen barátok” (93. old.). Kár, hogy a szerző nem jelzi, miképpen jutott erre a következtetésre, Ferenczi ugyanis sem a *Napló*-jában, sem egyéb írásaiban nem említi sehol a terápiás kapcsolat efféle fel fogását. Még az itt felütésként idézett „csóktechnika” szöveges kommentárjaiban is kizárólag egy teoretikus kiindulású, *valóban* orvosi-gyógyászati jellegű, terápiásan hatékony pszichoanalízis kimunkálásán dolgozik, mi több: gyötrődik.

A „budapesti iskola” azonban szerencsére alkalmat szolgáltat arra is, hogy izgalmas intellektuális kalandokba keveredjünk szövegek (és/vagy személyes kapcsolatok) közötti analógiák, párhuzamok, kereszteződések „megfejtése” során (Hárs György Péter tanulmányai). Lehetővé teszi, hogy a korai pszichoanalitikus mozgalom személyközi viszonyainak („díványkeveredéseinek”) elemzésén át mélyebben megértsük a rendelő és a külvilág terének határvidékeit (Erős Ferenc és Székács Judit tanulmánya). Gyömrői Edit elképesztő életútját tanulmányozva eltűnődhetünk, hogy a korszak vagy a személyiség teszi-e lehetővé, esetleg kényszeríti-e ki az állandó újrakezdést (Borgos Anna tanulmánya). Vagy képet kaphatunk a korai pszichoszomatikus elmélet „budapesti” gyökereiről és későbbi sorsáról (Csabai Márta írása). A kötet itt nem említett egyéb tanulmányai kevés kivételtől eltekintve szintén illusztratív darabjai a „budapesti iskolának”. Legyen bármi is, termékeny módon újrafelfedezni Freud csábításelméletét vagy éppen Ferenczi és szűkebb-tágabb környezete munkásságát, kicsit vagy nagyon, de általában megvilágító erejű.

Összességében – és (buda)pestiesen szólva – nosztalgia, kultusz, diskurzus ide vagy oda, Ferenczit olvasni öröm – ajánlom mindenkinek, különösen, mielőtt belevágna a *Typus Budapestiensis* tanulmánykötet olvasásába.

Benyovszky Krisztián: Bevezetés a krimi olvasásába

*Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 2007.
172 old., 9 € (Parazita)*

Benyovszky Krisztián krimikönyvével második darabjához érkezett a H. Nagy Péter által szerkesztett *Parazita* sorozat, amely az irodalom és a filmművészet peremműfajait igyekszik kurrens, korszerű teoretikus keretek közt megszólaltatni. A vállalkozás jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni: amint arra Bényei Tamás is utal (*Élet és Irodalom*, 2008. április 4.), nemcsak a széles olvasóközönség megszólíthatósága miatt, de a peremműfajoknak a tudományos diskurzusokban való egyre nyomatékosabb jelenlétéből fakadóan is. És itt nem csupán arról az elméleti közhelyről van szó, amely szerint elit- és népszerű kultúra határai összemósódtak, a különböző regiszterekhez sorolt irodalmi és más művészeti alkotások pedig – legyenek akár valamely elitkánon vagy alternatív kánon által felszentelt művek – e regisztereket produktívan vegyítve hoznak létre maradandót, hanem arról is, hogy a teoretikus reflexió éppen az elméleti képzés évtizedeit követően nem maradhat adós e termékeny terület feldolgozásával. Persze ez a diskurzív kényszer nem annyira a tudományos felzárkózási igény egyszerű hozzáadéka, mint inkább a tudományos institucionalizmus és a kánonok pluralizálódásának tünete: ha a várakozásoknak megfelelően az egyetemi oktatás mind jobban integrálni tudja az irodalom sokrétegű kulturális beágyazódásának komponenseit, akkor a kutatói tekintet – és szerencsés körülmények között a pályázatok elbírálói is – ugyancsak szélesebb perspektívát foghat be.

Nem beszélve arról, hogy az ezeken az ismerős-ismeretlen területeken a vizsgálódás oly módon rendezheti át vagy gondolhatja újra az irodalom esztétikai tapasztalatáról tanul-